

UDK: 341.76 (497.5+450.342) "1412"
Pregledni rad

ПОВОДОМ ЈЕДНЕ ПОМОРСКЕ НЕПОГОДЕ Неколико детаља из приватног живота и о дипломатским активностима војводе Сандаља Хранића

Павле Драгичевић,
Филозофски факултет у Бањој Луци
Босна и Херцеговина

Апстракт: Срж рада представљају два писма која се чувају у Државном архиву у Дубровнику из којих се може назријети неколико детаља о дипломатским активностима босанског војводе Сандаља Хранића у Венецији у јесен 1412. године.

Кључне ријечи: Сандаљ Хранић, Дубровник, Венеција, депозит, поморски закон, накнада штете.

Abstract: The core of the work is represented by two letters kept in the State Archives of Dubrovnik, from which we can discern several details about the diplomatic activities of the Bosnian Duke Sandalj Hranić in Venice during autumn of 1412.

Key words: Sandalj Hranić, Dubrovnik, Venice, deposit, maritime law, refund of damage.

Државни архив у Дубровнику спада међу најважније установе чији фондови представљају прворазредан материјал за проучавање прошлости наших земаља. У неколико десетина архивских серија похрањена је документарна грађа на основу које се прилично вјерно могу реконструисати различити аспекти ондашњег приватног и друштвеног живота. Међу најважније свакако

спада серија *Reformationes*, која, заправо, представља записнике са сједница дубровачке владе. На прилично штур начин овдје су записани сви закључци које је влада града Дубровника донијела на својим засједањима, па се из њих, понекад, не могу сазнати подробнији детаљи који се тичу појединих одлука. Те одлуке могуће је допунити обавјештењима из осталих архивских серија. У серију *Писма и упутства на исток*, коју сачињава 110 књига (свезака) на више хиљада страница текста, унесени су преписи свих оних докумената које је дубровачка влада упућивала било коме из крајева који се налазе источно од Дубровника. Та архивска серија садржи најважнији материјал на основу којег се може реконструисати дипломатска активност ове приморске републике са земљама у њеном непосредном залеђу. Ово тим више јер су архиви балканских држава, као и лични архиви наших значајнијих породица, уништени приликом турских освајања, или су пропали усљед непажње и небриге. Из тога произилази да су историчари који намјеравају да проучавају нашу средњовјековну прошлост упућени на архиве оних градова који су имали срећу да их заобиђу ратна разарања, или у којима је разрађен систем чувања архивске грађе увелико утицао на то да је дио докумената, ипак, успио остати сачуван од зуба времена.

Листајући први том архивске серије *Писма и упутства на исток*, наишли смо на два интересантна, наизглед неповезана писма која је дубровачка влада упутила босанском војводи Сандаљу Хранићу.¹ Основни садржај првог писма датираног 12. октобра 1412. је негативан одговор дубровачке владе на Сандаљево молбу да купи у Дубровнику један брод. У другом писму од 15. децембра исте године Дубровчани јављају војводи Сандаљу да се брод са његовим посланицима, као и посланицима банице Анке,² вратио из Венеције, те да су приликом повратка упали у велику олују, усљед чега је, да би олакшала брод, посада побацала у море дио терета. Штета се оштећеним лицима, сходно важећим поморским законима и обичајима, надокнађује продајом терета оних лица чије су ствари остале на броду. Сандаља је запало да плати 12

¹ Državni arhiv u Dubrovniku (у даљњем тексту DAD), *Lettere e commissioni di Levante* I, fol. 88v и 90r. Писма су до сада три пута објављивана. М. Пуцић, *Споменници српски*, I, Београд: 1858, 113. и 115; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, I–I, Београд–Сремски Карловци: 1929, 283–284. и 286–287, а најновије издање, са преводом на савремени српски језик, налази се у раду П. Драгичевића, Два писма дубровачке Општине војводи Сандаљу поводом куповине брода и једне поморске непогоде. Бања Лука: *Грађа о прошлости Босне*. АНУРС, 2011: бр. 4, 89–95.

² У питању је мајка Сандаљеве друге жене Катарине и супруга Вука Вукчића Хрватинића, брата великог војводе Хрвоја Вукчића.

дуката. Дубровчани су га стога замолили да пошаље наведени износ како не би морали продавати његове ствари да намире штету људима чије су ствари побациане у море. На основу неколико објављених и необјављених докумената у прилици смо да пружимо детаљније информације о разлозима настанка ова два документа. Писма су везана за контекст бурних политичких дешавања у зетском приморју, као и за један догађај приватно-правног карактера који се односи на други брак војводе Сандаља Хранића. Након што се растао са својом другом женом Катарином, војвода Сандаљ се оженио и по трећи пут децембра 1411. Нова изабраница војводе Сандаља била је Јелена, кћерка кнеза Лазара и сестра актуелног српског деспота Стефана Лазаревића. Она је била удовица Ђурђа II Страцимировића Балшића и мајка Балше III, тренутног господара Зете. Ово вјенчање било је покретач каснијих догађаја који су везани за писма чији смо основни садржај овдје укратко препричали.

Балша III и његова мајка Јелена су почетком 1405. године заратили са Млечанима који су држали Скадар и остале крајеве на лијевој обали ријеке Бојане, у непосредном њиховом сусједству. Након готово осам година исцрпљујућег ратовања, варљивих примирја и различитих дипломатских смицалица рат се најзад ближио свом крају.³ Брачном везом своје мајке Балша III је стекао моћног заштитника кога је уважавала и Венеција јер је, између осталог, *magnificus et potens dominus Sandallis, magnus vojvoda regni Bossine* био именован и венецијанским племићем.⁴ Војвода је и сам био увучен у ратне операције пошто је његова војска у љето 1412. пљачкала околину Котора, града који је он хтио коначно подвести под своју власт, али му то без јачих поморских снага није полазило за руком. Током љета, ратна срећа Млечанима је окренула леђа и Балша III је потпуно контролисао ситуацију на терену. Обје стране су прихватиле Сандаљево посредништво, а на јесен су покренути и мировни преговори помоћу којих се настојао окончати овај дугогодишњи рат.⁵ Сандаљ је

³ О овом рату детаљније у: *Историја Црне Горе*, II–2, Титоград: 1970, 85-107. (И. Божић).

⁴ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, VI, Zagreb: 1878, 127-128. О трећем браку војводе Сандаља в. Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo: 2009, 187-188.

⁵ Дана 9. септембра 1412. млетачки Сенат је одлучио да пошаље Сандаљу посланика са молбом да посредује у мировним преговорима између Венеције и Балше. Б. Храбак, Венеција и Сандаљ Хранић у његовом ширењу по приморју почев од Херцег-Новог. у: Б. Храбак, *Из старије прошлости Босне и Херцеговине*, I, Београд: 2003, 82.

половином октобра 1412. боравио *ad Castrum Novum*⁶ и у договору са Балшом одаслао пут Венеције посланике који су имали задатак да формулишу коначни мировни уговор. Из каснијих млетачких докумената сазнајемо и то да је главни међу њима био извјесни Грубач Добревић (Добројевић, Добронић).⁷ Посланици су стигли у Дубровник негдје до 12. октобра, јер је војвода, вјероватно, по њима послао Дубровчанима и молбу у којој је писало да би хтио да купи један брод. Могуће је да је његова молба била тактичка варка. Вјероватно је као званични разлог зашто жели да купи брод истицао да је то најбољи начин да његови посланици стигну до Венеције, а у ствари је главни разлог био тај да ојача своје поморске снаге помоћу којих би коначно освојио Котор, чији су грађани у то вријеме озбиљно размишљали да град предају Венецији. Ово није први Сандаљев покушај да створи какву-такву флоту. Почетком јесени успио је да набави и пошаље у Бококоторски залив некакав каталонски брод (*chocha catellanora*) са дубровачком посадом, што није наишло на одобравање дубровачке владе.⁸ Како год било, Вијеће умољених је расправљало о овој ствари 12. октобра и одлучило да на углађен начин одбије војводу, изговарајући се тиме да немају нити један брод за продају.⁹

⁶ DAD, Reformationes XXXIV, 172v (15. X 1412).

⁷ У документима постоји више варијанти његовог имена: *Grubacius Debrevig*, *Grubacius Dobrevig*, *Grubaz Dobranichi*. S. Ljubić, *Listine*, VII, 24-28, 31, 68. Е. Куртовић је мишљења да овог Грубача треба поистовјетити са Групком, који се под тим именом од новембра 1415. јавља у одлуци Малог вијећа као Сандаљев посланик, те Групком Добричевићем и Групком Поповићем, који се у изворима јављају као Сандаљеви посланици 20-их и 30-их година XV вијека. Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski*, 383-385. и даље по регистру: Добричевић/Добрикијевић Групко, Поповић Групко. *Grupchus Popovitch zarinich vojvode Sandalii* је у више наврата (1425, 1426, 1427, 1432, 1433, 1434, 1436. и 1437) долазио у Дубровник по конавоски доходак који је Република Св. Влаха исплаћивала Сандаљу и његовим потомцима за уступљену јужну половину Конавала у износу од 500 перпера годишње. Исп. М. Динић, *Дубровачки трибути*. у: М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд: 2003, 740-741. Ми бисмо, ипак, уз извјестан опрез, оставили отворену дилему о томе да ли је велики број варијанти именâ овог посланика само посљедица неспособности писараâ, невичних словенском језику, да на латинском исправно забиљеже његово име, или се, ипак, ради о различитим особама. Исп. А. Babić, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*. у: А. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo: 1972, 153-154.

⁸ DAD, Reformationes XXXIV, fol. 171v (8. X 1412); *Историја Црне Горе*, II-2, 110.

⁹ DAD, Reformationes XXXIV, fol. 172r. Одлучено је *de excusando nos a petitione quam fecit nobis Sandalis pro brigentino*.

Други разлог због којег је војвода Сандаљ послао посланике у Венецију тицао се депозита од 12.000 дуката који су маја 1411. заједнички уложили као штедни улог у тзв. „житну комору“ (*camera frumenti*) он, његова тадашња друга жена Катарина и њена мајка, баница Анка, уз добит од 4%. Након развода са Катарином Сандаљ је настојао да овај депозит ликвидира, али се априла 1412. његов посланик вратио необављеног посла јер су Млечани тражили да се заједно са Сандаљевим појаве и овлашћени представници његове бивше жене Катарине и њене мајке, банице Анке. Млечани су истицали да је новац заједнички уложен, те да се само тако може и подићи. На јесен је договорено да се и та ствар доврши, па је Сандаљев посланик, поред тога што је имао овлашћење да склопи мир између Балше III и млетачке владе, морао да обави и овај посао.¹⁰ Заједно са њим у Дубровник су са важећим овлашћењима дошли посланици Катарине и њене мајке Анке. Међу њима је главни био извјесни Радослав (*Radoslavus*).¹¹

Дубровачка влада је настојала да изнађе најбољи начин како би превезла путнике, па је Вијеће умољених поново 15. октобра расправљало о захтјевима угледне властеле из залеђа и одлучило да се поменути посланици упуте неким бродом који би ишао ка Венецији, и то о трошку дубровачких грађана. Одлучено је и да се пише Млечанима поводом молби војводе Сандаља и банице Анке.¹² У наредним данима ови су посланици отпутовали, а остало је сачувано и пропратно писмо дубровачке општине.¹³ Дужина пловидбе је варирала зависно од временских (не)прилика. У идеалном случају пут од Дубровника

¹⁰ О овом депозиту у Венецији в. S. Ljubić, *Listine*, VI, 252-254; Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић* 80–81; Б. Храбак, Венеција и Босанска држава. у: Б. Храбак, *Из старује прошлости Босне и Херцеговине*, 3, Београд: 2004, 53; М. Šunjić, *Bosna i Venecija*. Sarajevo: 1996, 133; Е. Kurtović, „Državni depozit“ (depozit banice Anke, Sandalja Hranica i Katarine u Dubrovniku 1406–1413. godine). Sarajevo: *Prilozi*, Institut za istoriju, 1999: br. 28, 66-68; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski*, 186-187.

¹¹ У питању је Радослав Стипковић (**Радосавъ Стѣпковикъ**, *Radoslawus Stipchouich*), који се и током јануара 1413. бавио у Дубровнику пословима око Анкиног и Катарининог депозита, а касније се помиње као Сандаљев властелин. К. Јиречек, *Споменици српски*. Београд: 2007², 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 313, 354-356; II–2, 39. и 51; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski*, 384. О њему и његовом поријеклу је расправљао и Ђ. Тошић, Споредна грана племена Косача. Београд: *Зборник за историју БиХ, САНУ*, 2002: бр. 3, 66-67.

¹² DAD, *Reformationes* XXXIV, fol. 172v.

¹³ DAD, *Lettere e commissioni di Levante* VII, fol. 53r (19. X 1412).

до Венеције трајао је најкраће од три до четири дана, а у просјеку око недељу дана. Зими, због лошег времена, и знатно дуже, понекад више и од 20 дана.¹⁴

Посланици су успјешно обавили посао ради којег су и упућени. Дана 26. новембра 1412. сачињен је мировни уговор којим је окончан рат између Млечана и Балше III, а три дана касније постигнут је и договор да се депозит равномјерно распореди на два дијела од по 6.000 дуката који се могао подићи тек за четири мјесеца.¹⁵ Изгледа да су посланици банице Анке и војводе Сандаља кренули из Венеције одмах након обављеног посла. У Дубровник су приспјели највјероватније до 14. децембра, пошто је тада и дубровачко Мало вијеће одлучило да пише војводи Сандаљу *pro avaria* због непогоде која је задесила брод са важним путницима и његовом робом.¹⁶ Захтјев је војводи сутрадан послан.¹⁷ У писму Дубровчани наводе да су се посланици вратили из Млетака и да су приликом повратка упали у страховиту олују, те *да би спасили главе (...)* бацише у море неки дио трга и пратеће робе што је била у броду да се он олакша да их морска сила не би потопила. Даље објашњавају да се оштећеним лицима штета намирају од терета који је преостао на броду: *Јер, господине војводо, ако таквог поступка и закона не би било, коме би се десило онакво зло вријеме, могли би се у броду или лађи људи исјећи бранећи и не дајући свој трг или пртљаг избацити, те би тако чинећи једва се од погибељи избавили, али*

¹⁴ J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*. Dubrovnik: 1939, 21.

¹⁵ S. Ljubić, *Listine*, VII, 23-32.

¹⁶ DAD, Reformationes XXXIV, fol. 52v. Ријеч *avaria* је означавала „doprinos za naknadu štete nanesene brodovima i robi, kao i za izvanredne troškove za vrijeme vožnje ili puta trgovaca“ *Lexicon latinitatis mediae aevi Jugoslaviae*, I, Zagreb: 1969, 86. О термину „аварија“ (или „хаварија“) детаљније Z. Šundrica, *Prijevod sedme knjige Dubrovačkog statuta*. Dubrovnik: 1972, 16-17; *Avarija, Pomorska enciklopedija*, 1, Zagreb, 1972, 232-234 (V. Brajković–L. Tambača); A. Marinović, *Dubrovačko pomorsko pravo*, I, Split: 1998, 151-157; A. Cvitanić, *Naše srednjovjekovno pomorsko pravo*. u: A. Cvitanić, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split: 2002, 741-743; V. Pezelj, *Pomorske havarije u dalmatinskom statutarnom pravu. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2006: br. 43–1, 83-104.

¹⁷ У издањима М. Пуцића и Љ. Стојановића документ је издат са једном грешком. Оба приређивача погрешно су прочитали слово једне ријечи на почетку реченице која долази након инскрипције и салутације. У наведеним издањима стоји (...) **ДОИДОШЕ НАШИ ПОСЛИ И ГОСПОГК БАНИЦЕ (...)**. Умјесто ријечи **НАШИ** (дубровачки) требало би да стоји **ВАШИ** (Сандаљеви). Овом ситном грешком дјелимично је измијењен смисао писма јер би се онда дало закључити да су баничини и дубровачки посланици, умјесто Сандаљевих, обављали за њега неке послове у Венецији.

знајући за закон, нико не брани да се баца. У наставку писма га обавјештавају и о томе да ће његова роба остати сачувана и неће бити продана уколико плати 12 дуката да би се обештетили остали људи чија је роба побацана у море. Одредбе закона који Дубровчани помињу, а чији су разлози за његово доношење лијепо описани у писму чији смо извод цитирали, прописане су седмим чланом седме књиге Дубровачког статута.¹⁸

Само писмо нам не сугерише о каквој се то Сандаљевој роби ради. Међутим, из формулације одлуке дубровачког Малог вијећа од 14. децембра сазнајемо да се напријед наведена накнада од 12 дуката односи, ипак, на неке *pannos*, тј. тканине (или одјећу). Тканине су у средњем вијеку биле цијењена роба и није била тако ријетка појава да су се угледна властела из Босне снабдијевали луксузним одјевним и осталим предметима из италијанских градова. У прилог томе иде и једна епизода која се десила четири мјесеца касније. Нешто мало прије истека поменутог рока у Венецију је, крајем марта или почетком априла 1413, по наведени износ од 6.000 дуката дошао Сандаљев посланик. Мислећи да ће му одмах бити исплаћен наведени износ, он је у међувремену, изгледа на вересију, накуповао свакакве скупоцјене ствари које сада није имао чиме да плати јер су Млечани отезали са исплатом, пошто су, вјероватно, паре потрошили на неке своје хитније потребе. У међувремену су Сандаљеви посланици поднијели некакве листове по којима би њихов господар требало да добије чак 10.000 дуката умјесто раније предвиђених 6.000, што су Млечани одбили. Дио новца је Сандаљу исплаћен тек након више од мјесец дана натезања. Оно што би допунило наше претходно казивање односи се на дио млетачког документа у којем је наведено шта је купио тај Сандаљев посланик. Млечани су навели да је посланик набавио *златоткане свилене тканине, бисере и неке коже приличне вриједности*.¹⁹ Осим тога, Сандаљ се Млечанима тада пожалио да су неке ствари, које је послао *око Божића* као поклон Балши III, задржали

¹⁸ (...) *Ako bi se pak desilo da se brod, usljed vremenskih nepogoda, bude morao rasteretiti bacanjem stvari u more, ili bi pretrpio koju štetu od gusara, čitava šteta treba da se nadoknadi putem havarije iz dobara koja se nađu na brodu i od istog broda, snizujući mu vrijednost za trećinu.* Z. Šundrica, *Prijevod sedme knjige*, 23; *Statut grada Dubrovnika*. (preveli M. Križman i J. Kolanović), Dubrovnik: 1990, 195; A. Marinović, *Dubrovačko pomorsko pravo*, I, 174, 207; *Statut grada Dubrovnika*. (preveli A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić), Dubrovnik: 2002, 377.

¹⁹ (...) *pannos aureos siricos, perlas et aliqua alia non parvi valoris* (...), S. Ljubić, *Listine*, VII, 99; Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*. Београд: 1982, 59-60.

кнез и капетан Скадра. Млечани су, између осталог, потврдно одговорили на ову малу молбу и обећали му да ће наведене ствари, међу којима су била и два огртача (или мантила) (*duas pelandas*), бити уредно враћене. Један сличан одјевни предмет 1403. године је плаћен 50 дуката.²⁰ Не треба сумњати у то да су ови дарови намијењени Балши стигли бродом половином децембра управо са оним Сандаљевим и Анкиним посланицима који због лошег времена на путу *умало нису погинули*. Комплетан попис ствари у депозиту војводе Сандаља у Дубровнику свједочи не само о богатству појединих наших средњовјековних породица, него и о материјалној култури једног времена.²¹ ■

ABOUT A SEA DISASTER

Several details from the private life and about the diplomatic activities of Duke Sandalj Hrančić

Summary

The paper deals with two letters sent by the Ragusan government to Duke Sandalj Hrančić regarding the envoys who were engaged in various diplomatic, private and legal activities in Venice on his behalf. These activities were connected to the peace arrangement between the Venetian Republic and Balša III, the ruler of Zeta, as well as to a liquidation of a deposit of 12.000 ducats which the Duke, together with his second wife Katarina, deposited in Venice. The paper contains a commentary of a regulation from a medieval maritime law regarding the refund of damage endured in outstanding circumstances ■

²⁰ S. Ljubić, *Listine*, VII, 119; Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 84; Б. Храбак, *Венеција и Босанска држава*, 56-57; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 133-134.

²¹ О депозиту в. Е. Lilek, *Riznica porodice „Hrančići“ (nadimak Kosača)*, Sarajevo: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 1889, br. I-2, 1-25; Е. Kurtović, *Državni depozit*, 57-103; О каснијим депозитима за период од 1413. до 1435. в. Е. Kurtović, *Kretanje u depozitu Sandalja Hrančića u Dubrovniku 1413-1435. god.*, Mostar: *Hercegovina, Arhiv Hercegovine i Muzej Hercegovine*, 2000: br. 11-12, 29-53; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*. Београд: 2010. О материјалној култури Б. Радојковић, *Материјална култура босанске властеле*. Београд: *Зборник за историју БиХ*, САНУ, 1995: бр. 1, 67-83.